

ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ТА КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА. ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Бойко Н.М.

ВІДОКРЕМЛЕННЯ ДОГОВОРУ ПОЗИЧКИ ВІД ДОГОВОРУ ПРОКАТУ

УДК 347. 735

Договір прокату за своєю юридичною природою є різновидом договору майнового найму. Термін «прокат» застосовувався і в дореволюційному законодавстві, про те, там він використовувався лише як одна з назв договору майнового найму. За словами Д.І.Мейера, договір майнового найму мав декілька назв, різниця у застосуванні яких полягала в тому, що кожна з цих назв, визначаючи один і той самий договір майнового найму, надавала вказаному договору особливий відтінок, і, зокрема, словом «прокат» іменувався зазвичай найм меблів, одягу та іншого рухомого майна [2, с.290].

У ЦК УРСР 1963р. договору побутового прокату присвячувалися окремі статті (273-276). За договором побутового прокату, відповідно до ст.273 ЦК УРСР державні, кооперативні та інші громадські організації надають громадянам у тимчасове користування за плату предмети домашнього вжитку, музичні інструменти, спортивний інвентар, легкові автомобілі та інше майно.

Враховуючи особливий характер договору прокату слід проаналізувати його ознаки та провести співвідношення з договором позички, з метою їх відмежування, та виокремлення самостійного місця цих договорів в системі договірного права України.

На сьогодні визначення договору прокату міститься у ч.1 ст.787 ЦК України, відповідно до якої за договором прокату най-

модавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачеві у користування за плату на певний строк.

Відповідно до ч.1 ст.827 ЦК України, за договором позички одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку.

Отже, за юридичною природою договір прокату є оплатним договором. На відміну від договору позички, який є безоплатним договором, за прокат речей завжди встановлюється плата. Відповідно до ст.789 ЦК плата за прокат речі здійснюється за тарифами наймодавця або за домовленістю сторін. Вона може здійснюватися одноразово чи періодично, залежно від обставин, обумовлених у договорі.

При оформленні предметів прокату на термін до 30 діб наймач вносить оплату повністю за весь час користування предметом прокату відповідно до діючих тарифів. За прокат предметів, виданих на тривалий термін (понад місяць), оплата вноситься щомісяця: за перший місяць – при видачі предмета прокату, а за кожний наступний – не пізніше 7 днів після дня закінчення терміну платежу, зазначеного в договорі прокату. Оплата за користування окремими предметами прокату (музичні інструменти, швейні машини та інше) здійснюється в пунктах прокату в спеціально виділених приміщеннях за годинним тарифом, відповідно до Порядку надання у тимчасове користування громадянам предметів культурно – побутового призначення та господарського вжитку, затвердженому наказом Українського союзу об'єднань, підприємств і організацій побутового обслуговування населення (Укрсоюзсервіс) від 16 грудня 1999р. (зі змінами від 23 лютого 2000р.).

При укладенні договору прокату наймодавець не вправі в односторонньому порядку змінювати розміри плати для наймачів, крім випадків, що зазначені в законі, договорі або іншому нормативному акті. Розрахунковими документами між наймодавцем і наймачем вважаються касовий чек електронного контрольно-касового апарата (товарний чек у разі виходу апарата з ладу або

тимчасового відключення електроенергії) або квитанція за формою, затвердженою в установленому порядку для наймодавців, які згідно із законодавчими та іншими нормативними актами не застосовують ці касові апарати [7, с.496].

За прострочення платежу наймач оплачує вартість прокату згідно з тарифами, які діють на момент сплати платежу, а також пеню: для юридичних осіб та суб'єктів підприємницької діяльності в розмірі, встановленому договором прокату, але не більше подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня, а для фізичних осіб – у розмірі, встановленому договором прокату, але не більше облікової ставки Національного банку України.

У разі прострочення платежу внаслідок незалежних від наймача причин (форсмажорні обставини) оплата здійснюється за тарифами, що діяли під час прострочення платежу [3, с.583].

Кваліфікуючою ознакою договору позички є його безоплатність (ч.1,ч.2 ст.827 ЦК) (про ознаку безоплатності ми зазначали у підрозділі 1.2 розділу 1).

Як договір позички, так і договір прокату є двосторонніми договорами (правами та обов'язками наділяються дві сторони договору).

Договір прокату може бути реальним або ж консенсуальним, залежно від того, як сторони визначили порядок його укладення, тоді як, договір позички є реальним договором.

Крім того, ч.2 ст.787 ЦК визначає договір прокату як договір приєднання (ст.634 ЦК), тобто наймодавець самостійно визначає всі умови прокату (строк, ціну, умови користування річчю тощо), а наймач укладає договір, тільки повністю приєднавшись до запропонованих умов. Разом із тим типові умови договору прокату, що встановлені наймодавцем, не можуть порушувати прав наймачів, установлених законом (наприклад, не можна заборонити наймачеві відмовитися від договору прокату та повернути річ наймодавцеві в будь – який час) [3, с.583]. Якщо ж умови, що погіршують становище наймача будуть включені до договору про-

кату, то такий договір визнаватиметься нікчемним з моменту його вчинення (ст.215 ЦК).

Договір прокату є публічним договором, як зазначає ч.3 ст.787 ЦК. Згідно із ст.633 ЦК публічним договором в даному випадку визнається той, що укладається суб'єктом підприємницької діяльності, тобто комерційною організацією або фізичною особою, що спеціалізуються на наданні послуг широкому колу споживачів. Умови публічного договору встановлюються однаковими для усіх споживачів, крім тих, кому за законом надані певні пільги. При цьому підприємець не має права відмовитися від укладення такого договору, маючи можливість надати споживачеві відповідні послуги. Це стосується і визначення розмірів плати за користування предметом прокату, а також інших умов [8, с.560].

У разі необґрунтованої відмови суб'єкта підприємницької діяльності від укладення договору прокату споживач (наймач) вправі звернутися до суду з позовом про відшкодування збитків, завданих споживачеві (наймачу) такою відмовою.

На відміну від договору прокату, договір позички, в жодному випадку, не є договором приєднання чи публічним договором.

За договорами прокату та позички наймач, користувач отримує певне майно (рiч) лише в тимчасове користування, тобто після закінчення строку дії договору вони зобов'язані повернути майно (рiч) наймодавцю, у справному стані з урахуванням нормального зносу або у стані, який був обумовлений в договорі прокату (ст.785 ЦК), позичкодавцю – в такому самому стані, в якому вона була на момент її передання (абз.3 ч.2 ст.833 ЦК).

Істотними умовами договору прокату є предмет договору, плата за користування рiччю, строк на який договір прокату укладається.

Серед істотних умов договору позички визначають предмет договору позички, ознаку безоплатності та форму договору. Строк на який договір позички укладається не відносять до істотних умов договору, проте його закріплення має важливе значення для укладення цього договору.

Предметом зазначених договорів виступають індивідуально – визначені, незамінні, неспоживні речі, про те, Цивільний кодекс України закріплює імперативну норму – предметом договору прокату є рухома річ, яка використовується для задоволення побутових невиробничих потреб (ч.1 ст.788 ЦК). За договором позички позичкодавець вправі передати рухому річ, а з приводу нерухомих речей, то вони теж можуть бути предметом договору позички за виключенням тих, для яких передбачено спеціальне правове регулювання.

Майнові права та обов'язки не є предметом договорів позички та прокату (ст.190, ч.1 ст.827, ч.1 ст.788 ЦК). Кваліфікуючою ознакою прокату є мета використання речі. За загальним правилом, така річ має використовуватися для задоволення побутових, невиробничих потреб (власного використання) [10, с.576].

Під час укладення договору прокату наймодавець зобов'язаний надати наймачеві усю необхідну і достовірну інформацію щодо предмета прокату, а також нормативні документи, якщо вони передбачені виробником, які містять правила і умови ефективного використання цього предмета. Наймодавець повинен передати наймачу на прокат якісні предмети культурно – побутового призначення та господарського вжитку, які безпечні для його життя, здоров'я, майна та навколишнього середовища, а також придатні для експлуатації. Перевірка справності предметів, що видаються, здійснюється у присутності наймача. При цьому наймодавець ознайомлює наймача з Порядком надання у тимчасове користування громадянам предметів культурно – побутового призначення та господарського вжитку, правилами експлуатації предмета договору прокату, робить застереження про можливе відшкодування збитків за псування, втрату предметів або повернення їх з порушенням визначеного строку і не в комплекті.

Радіоелектронна апаратура, побутова техніка, що видаються на прокат, повинні мати на відповідних вузлах, деталях, агрегатах пломби, за цілісність яких при поверненні відповідає наймач. Магнітофони, програвачі та інша апаратура, яка працює на сухих елементах живлення (батареях), видаються на прокат повністю

укомплектованими новими елементами живлення, що забезпечують їх нормальну роботу. Користування такими предметами, як зазначено у Порядку, вимагає від наймача заміни елементів живлення за свій рахунок.

Для отримання на прокат автомобіля, мотоцикла тощо обов'язково подається документ, що засвідчує право керування цими засобами. Передання предметів прокату на пляжах, катках, лижних базах на зонах відпочинку може здійснюватися під грошову заставу, розмір якої визначає наймодавець. Вона має бути не вище вартості предмета прокату (при укладенні договору позички не йде мова про заставу чи інші способи забезпечення виконання зобов'язань).

Частиною 2 ст.788 ЦК закріплено право сторін договору прокату передбачити можливість використання предмета прокату для виробничих потреб, але це допускається лише тоді, коли така можливість прямо передбачена договором прокату. Це стосується, наприклад, випадків користування приладами і деякими видами устаткування науково – дослідними установами, підприємствами, організаціями які не мають відповідних коштів, щоб придбати необхідні предмети господарського вжитку у власність через їх високу ціну [9, с.1176]. Договір прокату завжди укладається на визначений строк, тоді як, договір позички може бути строковим або безстроковим. Якщо сторони не встановили строку користування річчю, за договором позички, він визначається відповідно до мети користування нею (ст.831 ЦК).

Сторонами договору прокату є наймодавець та наймач, - позички – позичкодавець та користувач. Так, наймодавцями у відносинах прокату можуть виступати як фізичні так і юридичні особи, але лише ті, які здійснюють систематичну підприємницьку діяльність з передачі речей у найм. Тобто діяльність з надання речей у прокат має бути основною систематичною діяльністю такого підприємця та передбачатися в довідці з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (довідці статистики). Разовий договір про передачу в найм рухомої речі кваліфікуватися як прокат не буде [7, с.496].

Закон не ставить вимоги до позичкодавця, що це має бути особа, яка займається підприємницькою діяльністю. Позичкодавцем може бути фізична або юридична особа (ч.1 ст.829 ЦК).

Коло наймачів Цивільним кодексом не обмежується, але, як правило, наймачами у договорах прокату виступають фізичні особи, які досягли 18 – річного віку (повноліття). Передача речей у прокат не належить до ліцензованих видів діяльності. Однак, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11 травня 2006 року №659, прокат аудіо та відеокасет і CD – дисків, прокат транспортних засобів, мотоциклів, моторолерів, мопедів, легкових і вантажних автомобілів, причепів до автомобілів та інших пристроїв і прокат весільного вбрання та одягу для урочистих подій належать до побутових послуг і підлягають патентуванню.

Якщо у відносини прокату вступають фізичні особи - наймачі, такі відносини підлягають регулюванню Законом України «Про захист прав споживачів», а також на них поширюється дія Правил побутового обслуговування населення, затверджених постановою КМ України від 16 травня 1994 року №313 з змінами та доповненнями. Зокрема, передбачено, що громадянам предмети прокату видаються за наявності паспорта громадянина України або документа, що його замінює, або під заставу майна. Надання у тимчасове користування громадянам предметів прокату оформляється договором. Користувачем, за договором позижки, може бути фізична або юридична особа в межах своєї правосуб'єктності.

Особливістю договору прокату є специфічні права та обов'язки, які мають сторони (ст.791 ЦК), за якими такий договір, теж, відмежовується від позижки. Так, наймач за договором прокату не має права на укладення договору піднайму (ч.1 ст.791 ЦК). Тобто річ, взята на прокат, має використовуватися виключно самим наймачем для задоволення його особистих побутових потреб. Передавати її в тимчасове платне користування третім особам не дозволяється. Разом з тим ЦК не забороняє передачу предмета прокату у тимчасове безоплатне користування (позижку) іншим особам, наприклад, членам сім'ї наймача або його друзям. У тако-

му разі відповідальним перед наймодавцем за стан речі залишається наймач. Передання речі за договором позички у субпозичку є можливим, але якщо такі дії зроблені з дозволу позичкодавця і не суперечать меті укладення основного договору позички.

Наймач за договором прокату не має переважного права на купівлю речі в разі її продажу наймодавцем (ч.2 ст.791 ЦК), так як і за договором позички, користувач не має переважного права перед іншими особами на купівлю речі, переданої йому у користування (ч.2 ст.832 ЦК). Тобто у наймодавця чи позичкодавця відсутній обов'язок насамперед запропонувати річ наймачеві, користувачеві в разі виникнення бажання її продати. Разом з тим, якщо наймач, користувач дізнаються про намір наймодавця, позичкодавця продати предмет прокату чи позички, вони можуть на загальних умовах з дотриманням принципу свободи договору стати покупцями цієї речі. Крім того, стосовно договору прокату, то у п.4.3 Порядку надання у тимчасове користування громадянам предметів культурно – побутового призначення та господарського вжитку встановлюється, що наймодавець вправі за заявою наймача передати йому у власність предмет прокату, який був у цього наймача в експлуатації протягом усього періоду експлуатації, передбаченого нормативно – технічною документацією, а в разі відсутності такого строку – згідно з чинним законодавством.

Оскільки наймодавець є професійним діячем на ринку прокату [1, с.840], ЦК саме на нього покладає обов'язок здійснювати як капітальний, так і поточний ремонт предмета прокату. Він звільняється від цього обов'язку, тільки якщо доведе, що пошкодження речі сталося з вини наймача (наприклад, у разі недотримання останнім правил техніки безпеки або інструкції з експлуатації). Тягар доведення вини наймача у погіршенні стану предмета прокату покладається на наймодавця. У разі доведення вини наймача у погіршенні речі, він нестиме відповідальність за загальним правилом ст.799 ЦК.

Порядок надання у тимчасове користування громадянам предметів культурно – побутового призначення та господарського вжитку конкретизує обов'язок наймодавця самостійно здійс-

нювати ремонт переданої у прокат речі. Так, у разі виходу з ладу предмета прокату наймодавець протягом трьох робочих днів з дня отримання заяви від наймача зобов'язаний усунути недовліки на місці, а в разі потреби виконання робіт в умовах стаціонарної майстерні строк ремонту продовжується до десяти днів. За згодою наймача наймодавець може замінити несправний предмет іншим аналогічним предметом без додаткової оплати наймачем витрат, пов'язаних з такою заміною. За час перебування предмета прокату в ремонті оплата за прокат не проводиться за винятком випадків, коли наймачу предмет прокату було замінено на рівноцінний (п.4.4 Порядку надання у тимчасове користування громадянам предметів культурно – побутового призначення та господарського вжитку). Поточний ремонт речі, переданої у позичку, провадиться користувачем за його рахунок, якщо інше не встановлено договором або законом.

Позичкодавець зобов'язаний здійснювати капітальний ремонт речі, якщо інше не встановлено законом або договором (ст.776 ЦК України). Капітальний ремонт проводиться у строк, встановлений договором. Якщо строк не встановлений договором або ремонт викликаний невідкладною потребою, капітальний ремонт має бути проведений у розумний строк.

Якщо позичкодавець не провів капітального ремонту речі, що перешкоджає її використанню відповідно до призначення та умов договору, користувач має право на свій вибір або відремонтувати річ та вимагати відшкодування вартості ремонту, або вимагати розірвання договору та відшкодування збитків.

Наймач за договором прокату має право відмовитися від договору та повернути річ наймодавець в будь – який час (ч.1 ст.790 ЦК). При цьому плата за прокат речі, що сплачена наймачем за весь строк договору, зменшується відповідно до тривалості фактичного користування річчю. При достроковому поверненні наймачем узятого на прокат майна наймодавець зобов'язаний повернути йому відповідну частину отриманої орендної плати, вирахувавши її від дня наступного за днем фактичного повернення майна. Припиняючи договір прокату, наймач повинен поверну-

ти взяті на прокат річ у справному стані з урахуванням нормального зносу. Справність предмета прокату, його зовнішній вигляд, наявність пломб перевіряються у пункті прокату (підприємстві, організації), а в разі доставки предмета прокату транспортними засобами наймодавця – працівником пункту прокату вдома у наймача в його присутності [9, с.1176].

Інші права та обов'язки сторін, передбачених загальними положеннями про договір найму, зберігаються для договору прокату в повному обсязі.

Відповідно до ч.1 ст.834 ЦК користувач має право повернути річ, передану йому у користування, в будь – який час до спливу строку договору. Якщо річ потребує особливого догляду або зберігання, користувач зобов'язаний повідомити позичкодавця про відмову від договору позички не пізніше як за сім днів до повернення речі.

До договору позички, також, застосовуються положення глави 58 ЦК України (загальні положення про найм).

1. Генкин Д. М. Учебник гражданского права [Текст] / Д. М. Генкин. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1994. – 840 с.
2. Мейер Д. И. Русское гражданское право [Текст] / Д. И. Мейер. - М.: Статут, 1997. – 290 с.
3. Панченко М. І. Цивільне право України. Навч. посіб. [Текст] / М. І. Панченко. – К.: Знання, 2005. – 583 с.
4. Порядок надання у тимчасове користування громадянам предметів культурно–побутового призначення та господарського вжитку: Наказ Українського союзу об'єднань, підприємств і організацій побутового обслуговування населення від 16 грудня 1999 р. (зі змінами від 23 лютого 2000 р.): [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1027.23.0>.
5. Правила побутового обслуговування населення: Постанова КМ України від 16 травня 1994 р. №313: [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/313-94-n>.
6. Про захист прав споживачів: Закон України від 6 грудня 2012 р. № 5515 – VI // Офіційний вісник України. – 2012. - № 97. – С. 8.
7. Романец Ю. В. Система договорів в гражданском праве России. [Текст] / Ю. В. Романец. – М.: Юрист, 2001. – 496 с.

8. Ромовська З. В. *Українське цивільне право. Особлива частина. Академічний курс. Підручник. [Текст] / З. В. Ромовська.* – К.: Атіка, 2005. – 560 с.
9. *Цивільне право України: підручник: у 2 кн. / За ред. О. В. Дзери, Н.С.Кузнєцової.* – К.: Юрінком Інтер, 2002. – Кн. 2. – 1176 с.
10. *Цивільне право України (в запитаннях та відповідях): Навчальний посібник. Видання третє, перероблене та доповнене / За ред. Є. О. Харитонова, А. І. Дрішлюка, О. М. Калітенко.* – Х.: ТОВ «Одіссей», 2005. – 576 с.
11. *Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435 – IV // Відомості Верховної Ради України.* – 2003. – № 40 – 44. – С. 356.

Бойко Н. М. Відокремлення договору позижки від договору прокату

Стаття присвячена дослідженню юридичної природи договорів позижки та прокату, визначення особливостей порядку їх укладення, зміни, розірвання та припинення, правових наслідків, що настають у випадку порушення умов даних договорів, виокремлюються властивості характерні сторонам договору позижки та договору прокату. Шляхом аналізу ознак притаманних зазначеним договорам, у даній статті, проводиться розмежування договорів позижки та прокату з метою визначення їх самостійного місця в системі договірної права України.

Ключові слова: договір позижки, договір прокату, зміст договору.

Boiko N. M. Отделение договора ссуды от договора проката

Статья посвящена исследованию юридической природы договоров ссуды и проката, определение особенностей порядка их заключения, изменения, расторжения и прекращения, правовых последствий, которые наступают в случае нарушения условий данных договоров, выделяются свойства характерны сторонам договора ссуды и договора проката. Путем анализа признаков присущих указанным договорам, в данной статье, проводится разграничение договоров ссуды и проката с целью определения их самостоятельного места в системе договорного права Украины.

Ключевые слова: договор ссуды, договор проката, содержание договора.

Boiko N.M. Separation contract loans of the contract hire.

To research the legal nature of contracts and loans are rolled, determining the characteristics of the order of their making, change, cancellation and termination of legal consequences that occur in the event of breach of contract data, singles out characteristic properties parties contract loans and contract hire. By analyzing the features inherent in the agreements referred to in this article, a distinction loans and rental agreements to determine their independent place in the system of contract law in Ukraine.

Key words: contract loans, contract hire, maintenance contract.